

KRISTINUSKON ALUEELLINEN LAAJENEMINEN

Kodeista julkisuuteen

Varhaisten kristittyjen kokoontumispaikkoina olivat yksityiskodit. Varakkaimmat seurakunnan jäsenet saattoivat luovuttaa kotinsa seurakunnan käyttöön. Myöhemmin seurakunnat saattoivat ostaa itselleen kokoontumistiloiksi suurikokoisia huviloita, joita muutettiin kokoontumisia paremmin palveleviksi siten, että väliseinä purettiin pois. Varhaiset kristityt kuuluivat enimmäkseen yhteiskunnan alimpaan kastiin. He olivat työläisiä, orjia ja muuta köyhää kaupunkilaisväkeä. Konstantinolaisen käänteän jälkeen seurakuntien jäsenten joukkoon kuului entistä enemmän ylhäistä väkeä, koska jäsenyydestä ei enää ollut mitään haittaa, pikemminkin päinvastoin.

Kaksi Roomaa, roomalainen maailmanvalta pirstoutuu

Rooman keisarikunta oli jo vuosisatojen ajan ollut käytännössä enemmän tai vähemmän selvästi jakautunut kahteen erilliseen valtakuntaan. Aikaisemmin keisari oli asunut Roomassa ja hänen kanssahallitsijansa valtakunnan itäisessä osassa. Konstantinus Suuri muutti asumaan itse itään sinne perustamaansa Konstantinopoliin, kanssahallitsijan asuinpaikaksi vakiintui Rooma. Itäisen valtakunnan osan merkitys kasvoi tämän myötä. Lännessä tätä kehitystä ei tervehditty pelkästään tyytyväisyydellä. Vuonna 395 Rooman keisarikunta hajosi myös virallisesti kahdeksi valtakunnaksi. Näistä valtakunnista länsi oli heikompi ja sen johdosta valtakunta joutuikin kohtaamaan tuhonsa verraten pian syntymisensä jälkeen, noustakseen tosin tuhkasta uudenaikaisena luomuksena. Itäinen keisarikunta jatkoi olemassaoloaan vuoteen 1453 saakka, viimeiset vuosikymmenensä tosin supistuneena vain Bysantin kaupungin käsittäväksi alueeksi.

Kansainvaellusten kaos lännessä

Läntisen kirkon suurin ongelma ei ollut sisäiset erimielisyydet, vaan se, että Rooman valtakunnan läntinen osa jäi 400-luvun kuluessa pohjoisesta tulleiden germaanivalloittajien käsiin. Viimeinen länttä hallinnut keisari syrjäytettiin vuonna 476. Armeija ja hallinto luhistuivat. Germaanikansat asettuivat yläluokkana haltuunsa ottamilleen alueille. Osa niistä piti kiinni vanhasta uskonnostaan, osa oli omaksunut Nikean kirkolliskokouksen vuonna 325 harhaopiksi leimaaman areiolaisen kristinuskon. Katolinen kristinusko jäi alistetun alkuperäisväestön uskonnoksi, mutta kirkolla oli suuria vaikeuksia toimia.

Vaikka läntinen kirkko näytti jäävän kansainvaellusten jalkoihin, jo 400-luvulla tapahtui asioita, jotka viittasivat siihen, että tilanne ei sittenkään ollut aivan niin huono kuin miltä näytti. Roomassa ei hyväksytty ajatusta, että pääkaupungin myötä myös kirkon keskus olisi siirtynyt Konstantinopoliin. Rooman piispa Leo Suuren (k. 461) mukaan juuri hänen virkaansa apostoli Pietarin seuraajana sisältyi velvollisuus huolehtia koko kirkosta käyttämällä ylintä opetus-, tuomio- ja hallintovaltaa. Näin oli muotoiltu teologinen perusta, jolle Leon seuraajat saattoivat myöhemmin rakentaa. Vielä tärkeämpää oli, että varsinkin Italiassa Rooman piispaa alettiin valtakunnan luhistuttua pitää ainoana turvana. Tämä ajatus kuvastui myös siinä, että Rooman piispasta ryhdyttiin käyttämään nimitystä paavi (papa, isä).

Lisäksi katolinen kristinusko pystyi kansainvaellusajan kaaoksen keskellä ensimmäisen kerran leviämään sellaiselle seudulle, jolle Rooman imperiumikaan ei ollut koskaan ulottunut. Tämä alue oli Irlanti. Siellä toimineista kristinuskon julistajista merkittävin oli Patrick, "Irlannin apostoli". Hänen kuollessaan vuoden 460 vaiheilla Irlantiin oli jo syntynyt voimakas kirkko, joka tunnusti

samaa uskoa kuin paavi. Kristinusko ja kelttiläinen perinne kietoutuivat omalaatuiseksi kristinuskon muodoksi. Irlannin kirkko toimi paljolti luostareiden varassa, ja siinä vallitsi hyvin askeettinen henki. Se näkyi esimerkiksi ankarassa katumusikäytännössä, johon julkiseen syntiin langenneiden tuli alistua. Irlantilaiset munkit vuorostaan levittivät kristinuskoa 500-luvulta lähtien Skotlantiin sekä Englannin ja mannermaan germaaniheimojen pariin.

Jo ennen tätä oli Galliassa tapahtunut merkittävä ratkaisu. Nykyisen Belgian ja Pohjois-Ranskan alueelle muodostuneen frankkien valtakunnan kuningas Klodovig nimittäin kääntyi vuonna 496 kristityksi. Hän ei muiden germaaniruhtinain tavoin omaksunut areiolaisuutta, vaan katolisen kristinuskon. Koska germaanit ajattelivat yhteisöllisesti, koko kansa seurasi kuninkaan esimerkkiä. Klodovigin päätös osoittautui kauaskantoiseksi: Areiolaisuuden omaksuneiden germaanikansojen alueilla uskonto erotti väestöryhmät toisistaan. Sen sijaan frankkien valtakunnassa katolinen usko yhdisti germaanivalloittajia ja alkuperäistä väestöä. Katoliset kristityt ryhtyivät tukemaan Klodovigia. Frankkien valtakunta (kts. Kartta3) laajenikin 500-luvulla läntisen Euroopan voimakkaimmaksi valtakunnaksi. Selvimmin Klodovigin ratkaisun merkitys näkyy siitä, että Pyreneiden niemimaalle muodostunut länsigoottien valtakunta päätti vuonna 589 seurata frankkien esimerkkiä, luopua areiolaisuudesta ja omaksua katolisen kristinuskon.

Paavinistuon läntisen Euroopan yhdistäjänä

Roomassa katsottiin vielä 400- ja 500-luvulla Konstantinopoliin ja toivottiin, että siellä hallitseva keisari pystyisi elvyttämään luhistuneen imperiumin. Vasta paavi Gregorius Suuren (590-604) aikana tapahtui käänne. Gregorius ymmärsi, että paavinistuimen oli ryhdyttävä määrätietoisesti solmimaan yhteyksiä germaaneihin ja nojaututtava heihin. Hän kehitti luostarilaitosta ja piti kristinuskon levittämistä munkkien tärkeimpänä tehtävänä.

Vuonna 597 Gregorius lähetti munkkeja Englantiin, ja heidän työnsä johtikin tuloksiin. Seuraavien vuosikymmenien aikana Englannin valloittaneet anglit ja saksit kääntyivät katoliseen uskoon. Olot rauhoittuivat, ja varsinkin Yorkista tuli Beda Venerabilis -nimisen oppineen aikana merkittävä kristillisen kulttuurin keskus. Englantilaiset munkit ryhtyivät jo 600-luvun lopulla levittämään kristinuskoa nykyisen Saksan alueella asuneiden germaaniin pariin. Heistä merkittävin oli myöhemmin Saksan apostolina kunnioitettu Bonifatius (k. 754), jonka toiminta on hyvä esimerkki keskiajan lähetystyöstä.

Gregorius Suuren jälkeen paavinistuon oli vaikeassa puristuksessa Bysantin, Pohjois-Afrikan kautta Pyreneiden niemimaalle asti tunkeutuneiden muslimivalloittajien ja Pohjois-Italiaan asettuneiden langobardien välissä. Tästä ahdingosta paavinistuon pystyi 700-luvun loppupuolella vapautumaan frankkien valtakunnan kanssa solmitun liiton avulla. Frankit voittivat langobardit ja antoivat Keski-Italian paavin hallittavaksi. Kirkkovaltio sai näin alkunsa. Yhteistyö huipentui vuoden 800 joulumessussa Rooman vanhassa Pietarinkirkossa, kun paavi kruunasi frankkien kuninkaan Kaarlen länsimaiden keisariksi.

Rooman valtakunta näytti elpyvän myös lännessä - tosin germaanihallitsijan johtamana. Frankkien suurvallan mahti huipentui Kaarle Suuren (768-814) aikana. Länteen oli syntymässä uusi kristikunta, jonka puitteissa katolinen kristinusko, antiikin kulttuuriperintö, germaanikansat ja ajatus Rooman valtakunnasta sulautuivat yhteen. Toisin kuin Bysantissa tällä kristikunnalla oli kaksi kaukana toisistaan olevaa johtajaa: Rooman paavi ja pohjoisessa hallitseva keisari. Kaarle Suuren aikana kirkolliset olot vakiintuivat. Kirkon talous järjestettiin määräämällä, että ihmisten oli maksettava tuloistaan kymmenykset kirkolle, ja opetusta kehitettiin. Utta oli se, että frankit pakottivat asevoimin nykyisessä Pohjois-Saksassa asuneet saksit omaksuma kristinuskon. Kristinuskoakin levitettiin nyt valloittajan oikeudella - samoin kuin islamia jo aikaisemmin.

Yhtenäisestä kirkosta kahdeksi kirkkokunnaksi

Valtakunnan jakaantuminen kahtia alkoi vaikuttaa myös kirkon yhtenäisyyteen. Valtakuntien kulttuuri alkoi eriytyä. Itäisessä osassa korostettiin ja pidettiin tärkeänä erilaisia asioita kuin lännessä. Läntisen valtakunnan osan uusi asujaimisto, roomalaistuvat germaaniheimot, olivat hyvin erilaista väkeä kuin vanhat roomalaiset, heidän tapansa olivat myös toiset ja niinpä vanha roomalaisuus ja alkuperäinen kristillisyydskin alkoi hävitä ja tilalle kehittyä uutta, uusia tapoja tulkita tärkeitä asioita. Eroja alkoi syntyä tavassa ajatella, ilmaista filosofian ja teologian kielellä keskeisiä elämäntotuuksia ja teologisia käsitteitä. Idässä puhuttiin kreikkaa ja se omaksuttiin myös uskonnolliseksi kieleksi. Lännessä latina säilyi yleiskielenä ja kirkko piti sitä myös pyhänä kielenä, jolla jumalanpalvelukset kaikkialla läntisen kirkon alueella toimitettiin. Merkittävin kirkkokuntia erilleen vievä tekijä oli kuitenkin kirkkopoliittika. Bysantin keisaria pidettiin idässä ainoana oikeana ja laillisena keisarina, lännessä taas ajateltiin, että keisarius oli siirtynyt Kaarle Suurelle ja hänen seuraajilleen. Tätä näkemystä tuki erityisesti paavi, Rooman piispa, joka halusi itselleen johtoaseman koko kristikunnassa. Konstantinopolin patriarkka, Konstantinopolin piispa, taasen mieli niin ikään itselleen tuota johtoasemaa. Tämä kiistely ja kilpailu johti molemminpuoliseen pannaanjulistukseen vuonna 1054 ja niin kirkon jakautuminen kahtia sai myös virallistamisensa.

lähteenä käytetty:

Arffman, Kristikunnan historia

Laine ym., Beetlehemistä Brysseliin

Helsingin yliopiston yleisen teologian opintojen kirkkohistorian luentosivua